

3. ਦੰਤ-ਕਥਾਵਾਂ

‘ਦੰਤ-ਕਥਾਵਾਂ’, ਲੋਕ-ਕਥਾਵਾਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਦੰਤ-ਕਥਾਵਾਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਨ। ਦੰਤ-ਕਥਾ ਦਾ ਸਾਧਾਰਨ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਹੈ : ਸੁਣੀ-ਸੁਣਾਈ ਗੱਲ/ ਕਥਾ, ਜੋ ਲੋਕ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣੀ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਇਸ ਕਥਾ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਮਿਥਿਹਾਸ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਣਜਾਰਾ ਬੇਦੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਬਾਤਾਂ ਮੁੱਢ ਕਦੀਮ ਦੀਆਂ’ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :-

“ਦੰਤ-ਕਥਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥ ਉੱਪਰ ਆਧਾਰਿਤ ਕਿਸੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤੱਥ ਅਤੇ ਮਿੱਥ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਇਸ ਦਾ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਵਿਗੜਿਆ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੋਕ ਕਥਾ ਲਈ ਦੰਦ ਕਥਾ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਵਰਤ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਦੰਤ-ਕਥਾ ਇਤਿਹਾਸ-ਮਿਥਿਹਾਸ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੰਤ-ਕਥਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਉਹ ਤੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਲੋਕ ਮਨ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਟੁੰਬਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ ਚੱਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੀੜ੍ਹੀ-ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ ਚੱਲਦੀ ਦੰਤ-ਕਥਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ-ਘਾਟੇ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੂਲ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਵ, ਕਲਪਨਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਆਦਰਸ਼ ਆਦਿ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਹਰੇਕ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਲੋਕ-ਰੁਚੀਆਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਦੰਤ-ਕਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਭਾਂਤੀ ਦੰਤ-ਕਥਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਵੰਨਗੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਦੰਤ ਕਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਤ-ਕਹਾਣੀਆਂ (ਹੀਰ-ਰਾਜਾਂ, ਮਿਰਜ਼ਾ-ਸਾਹਿਬਾ, ਸੋਹਣੀ-ਮਹੀਵਾਲ ਆਦਿ) ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੰਜ ਹੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ, ਭਰਥਰੀ ਹਰੀ, ਗੋਪੀ ਨਾਥ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਥਾਵਾਂ ਜੋਗ ਮਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਰਾਜਾ ਰਸਾਲੂ, ਦੁੱਲਾ ਭੱਟੀ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਨਾਇਕ ਬੀਰ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਦੰਤ-ਕਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਇੰਜ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੂਝ ਮੁਤਾਬਕ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਰਗ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਦੰਤ ਕਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਇਕਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਪੂਰ ਜੀਵਨ-ਸ਼ਕਤੀ, ਪ੍ਰੇਮ, ਸੰਜਮ, ਅਣਖ, ਗ਼ੈਰਤ, ਬੀਰ-ਭਾਵਨਾ, ਸਾਹਸ ਆਦਿ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪੂਰਨ ਭਗਤ ਦੀ ਲੋਕ-ਕਥਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਤਨੀ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੇਖਕਾਂ/ ਕਵੀਆਂ/ ਗਾਇਕਾਂ ਆਦਿ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਿੱਸਾਕਾਰ ਕਾਦਰਯਾਰ ਨੇ ਕਿੱਸੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਕਲਾ ਰੰਗ ਭਰਿਆ ਹੈ। ਕਵੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਵਿ-ਭਾਵਾਂ ਜ਼ਰੀਏ ਇਸਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਨੇਕਾਂ ਗਾਇਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗਾ ਕੇ ਸ਼੍ਰੋਤਿਆਂ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਹਰੇਕ ਰਚਨਾਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਕਥਾ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਖ ਰਾਹੀਂ ਦੂਸਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅੱਡ ਕਰਨ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪਾਠ-ਪ੍ਰਸਤਕ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਬੋਧ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ‘ਪੂਰਨ ਭਗਤ’ ਤੇ ‘ਦੁੱਲੇ ਭੱਟੀ’ ਬਾਰੇ ਦੰਤ-ਕਥਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ :-

(ੳ) ਪੂਰਨ ਭਗਤ

ਰਾਜਾ ਸਲਵਾਨ ਸਿਆਲਕੋਟ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ। ਇੱਛਰਾਂ ਤੇ ਲੂਣਾ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪਤਨੀਆਂ ਸਨ। ਇੱਛਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਬਾਲਕ ਪੂਰਨ ਨੇ ਜਦੋਂ ਜਨਮ ਲਿਆ ਤਾਂ ਜੋਤਿਸ਼ਾਂ ਨੇ ਵਹਿਮ-ਭਰਮ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਬਾਲਕ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਅਸ਼ੁੱਭ ਹੋਵੇਗਾ। ਰਾਜਾ ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਾ ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਭੋਰੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰਿਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਭੋਰੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਿਆਂ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਇੰਜ ਉਹ ਬਾਲਕ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਭੋਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਲਿਆ।

ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤਣ ਬਾਅਦ ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਹ ਭੋਰੇ ‘ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਪਿਤਾ ਸਲਵਾਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਪੂਰਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਜਾਹ, ਬੱਚਾ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਣੀ ਲੂਣਾ ਕੋਲ ਜਾਵੀ ਫਿਰ ਰਾਣੀ ਇੱਛਰਾ ਕੋਲ। ਦੋਨਾਂ ਤੋਂ ਪਿਆਰ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈ। ਖੁਸ਼ ਰਹਿ।”

ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਿਉਂ ਹੀ ਪੂਰਨ ਮਾਂ ਲੂਣਾ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਿਆ ਉਹ ਜਵਾਨ ਸੁੰਦਰ ਪੂਰਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਉੱਪਰ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਤ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਮਝਣ ਲੱਗੀ। ਪੂਰਨ ਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੋਈ। ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਲੂਣਾ ਦੇ ਮਹਿਲ ਵਿੱਚੋਂ ਭੱਜ ਆਇਆ। ਲੂਣਾ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਬੁਰਾ ਮਨਾਇਆ ਤੇ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗੀ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਪੂਰਨ ਲੂਣਾ ਦੇ ਮਹਿਲ ‘ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ, ਲੂਣਾ ਨੇ ਇੱਕ ਚਾਲ ਚੱਲੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਾਲ ਖਿਲਾਰ ਲਏ, ਕੱਪੜੇ ਪਾੜ ਲਏ, ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਰੋਣ ਲੱਗੀ। ਸਲਵਾਨ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ :- “ਕੀ ਹੋਇਆ ਲੂਣਾ? ਤੂੰ ਰੋ ਕਿਉਂ ਰਹੀ ਹੈ?” ਲੂਣਾ ਨੇ ਝੂਠੀ ਕਹਾਣੀ ਘੜੀ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਰਾਜਾ ਜੀ ਪੂਰਨ ਮੇਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵੇਖ ਕੇ ਮਾਂ ਪੁੱਤ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਭੁੱਲ ਬੈਠਾ...” ਇਤਨੀ ਗੱਲ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਰਾਜੇ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਭੱਖ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਝਟ ਜੱਲਾਦਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪੂਰਨ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰ ਕੇ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਪੂਰਨ ਵਿਚਾਰਾ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸੀ। ਜੱਲਾਦ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੂਰਨ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਵੱਢ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਖੂਹ ਨਾਲ ਲਿੱਬੜੇ ਕੱਪੜੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਜੋ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਹੋ ਸਕੇ। ‘ਜਾ ਕੋ ਰਾਖੇ ਸਾਈਆਂ ਮਾਰ ਸਕੇ ਨਾ ਕੋਇ’ ਕਹਾਵਤ ਵਾਂਗ ਕੁਦਰਤੀ ਉੱਥੋਂ ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਖੂਹ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਖੂਹ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਚੀਕਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ। ਪੂਰਨ ਨੇ ਹੱਡ ਬੀਤੀ ਸੁਣਾਈ। ਗੁਰੂ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਨੇ ਪੂਰਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਸੱਚਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲਵਾਗਾਂ।” ਪੂਰਨ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਦੱਸੋ ਕੀ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲੈਣਾ। ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਸੂਤ ਦਾ ਕੱਚਾ ਧਾਗਾ ਖੂਹ ‘ਚ ਲਮਕਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਝੂਠਾ।”

ਉਸਨੇ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਤੇ ਉਹ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਖੂਹ ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ। ਉਸਦੀ ਸੱਚਾਈ ਵੇਖ ਕੇ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਤੋਂ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈ ਕੇ ਪੂਰਨ ਜੋਗੀ ਬਣ ਗਿਆ।

ਜੋਗੀਆਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਰੋਜ਼ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਭਿੱਖਿਆ ਲੈਣ ਜਾਂਦਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਰਾਣੀ ਸੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਭਿੱਖਿਆ ਮੰਗਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਪੂਰਨ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਭੁੱਲ ਬੈਠੀ। ਉਸਨੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦਾ ਥਾਲ ਪੂਰਨ ਦੀ ਝੋਲੀ 'ਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਨੇ ਪੂਰਨ ਦੀ ਭਿੱਖਿਆ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਸਾਨੂੰ ਹੀਰੇ-ਮੋਤੀ ਨਹੀਂ ਭੋਜਨ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।” ਪੂਰਨ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਰਾਣੀ ਸੁੰਦਰਾ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਰਾਣੀ ਸੁੰਦਰਾ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਭੋਜਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਸੁੰਦਰਾ ਨੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਤੇ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਦੇ ਟਿੱਲੇ 'ਤੇ ਆਣ ਪਹੁੰਚੀ। ਉਹਨੇ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾਇਆ। ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਵੇਖ ਕੇ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਸੁੰਦਰਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਕੋਈ ਵਰਦਾਨ ਮੰਗ!” ਸੁੰਦਰਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਨ ਦੇ ਦਿਓ।” ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਵਰਦਾਨ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਪੂਰਨ ਤੇ ਸੁੰਦਰਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤਾ। ਪੂਰਨ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਲੱਗਿਆ।

ਸੁੰਦਰਾ ਨੇ ਪੂਰਨ ਨੂੰ ਨਾ ਖੁਸ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਮਾਯੂਸੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪੂਰਨ ਵਾਪਸ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ।

ਕਿੰਨੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਸਿਆਲਕੋਟ ਆਇਆ। ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਉਸਨੂੰ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਾਗ਼ ਜਿੱਥੇ ਪੂਰਨ ਠਹਿਰਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਹਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਇੱਛਰਾਂ ਦਾ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਅੰਨੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿਆਲਕੋਟ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਆਈ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਪੂਰਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਉਸਨੇ ਝਟ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੁਬਾਰਾ ਆ ਗਈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੂਣਾ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਕੋਈ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਰੋਂਦੀ-ਰੋਂਦੀ ਪੂਰਨ ਕੋਲ ਆ ਪਹੁੰਚੀ। ਪੂਰਨ ਭਗਤ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਹੈ? ਹੁਣ ਤੂੰ ਕੀ ਲੈਣ ਆਈ ਹੈ?”

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਲੂਣਾ ਨੇ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ। ਫਿਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮੰਨ ਗਈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਗੁਨਾਹ ਦਾ ਪਛਤਾਵਾ ਮੰਨਿਆ। ਤਦ ਫਿਰ ਪੂਰਨ ਨੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਸੂਰਬੀਰ ਬਣੇਗਾ। ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਲੂਣਾ ਦੇ ਘਰ ਇੱਕ ਪੁੱਤ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਜੋ ਰਾਜਾ ਰਸਾਲੂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ।

ਸਲਵਾਨ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਪੂਰਨ ਭਗਤ ਨੇ ਸਾਰੀ ਹੱਡ-ਬੀਤੀ ਸੁਣਾਈ ਤਾਂ ਸਲਵਾਨ ਨੇ ਪੂਰਨ ਭਗਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰਾ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਸੰਭਾਲੇ। ਪਰ ਪੂਰਨ ਨੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਮੈਨੂੰ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਮੋਹ ਨਹੀਂ।” ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਕੋਲ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਅੱਗੇ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, “ਜੋਗੀ ਚੱਲਦੇ ਭਲੇ ਨਗਰ ਵੱਸਦੇ ਭਲੇ।”

ਅਭਿਆਸ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ

- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. ਕਿਸ ਕਿੱਸਾਕਾਰ ਨੇ 'ਪੂਰਨ ਭਗਤ' ਦੀ ਕਥਾ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਕਿੱਸਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ?
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. ਰਾਜਾ ਸਲਵਾਨ ਕਿੱਥੋਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ ?
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. ਪੂਰਨ ਭਗਤ ਦੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਜੋਤਿਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕੀ ਵਹਿਮ-ਭਰਮ ਪਾਇਆ ?
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਰਾਣੀ ਲੂਣਾ ਨੇ ਪੂਰਨ ਭਗਤ ਨਾਲ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ?
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਜੋਗੀ ਨੇ ਪੂਰਨ ਭਗਤ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਕਿਵੇਂ ਲਿਆ ?
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਰਾਣੀ ਸੁੰਦਰਾ ਨੇ ਕੀ ਵਰਦਾਨ ਮੰਗਿਆ ?
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. ਇੱਛਰਾਂ ਨੇ ਪੂਰਨ ਭਗਤ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਛਾਣਿਆ ?
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8. ਲੂਣਾ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਭਗਤ ਨੇ ਕੀ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤਾ ?

(ਅ) ਦੁੱਲਾ ਭੱਟੀ

ਦੁੱਲਾ ਸਾਂਦਲਬਾਰ ਦਾ ਜੰਮਪਲ ਸੀ। ਫ਼ਰੀਦ ਖ਼ਾਂ ਉਸਦੇ ਪਿਉ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ। ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਭੱਟੀ ਰਾਜਪੂਤ ਘਰਾਣੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੁੱਲੇ ਦਾ ਨਾਂ ਦੁੱਲਾ ਭੱਟੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ।

ਦੁੱਲੇ ਦੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਅਣਖੀਲੇ, ਬਹਾਦਰ ਸੂਰਮੇ ਸਨ। ਉਹ ਐਨੇ ਜਾਂਬਾਜ਼ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਧੌਂਸ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਮਾਲੀਆ ਦੇਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਕਬਰ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਬਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਡਰ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦੁੱਲੇ ਦੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਤੂੜੀ ਭਰਵਾ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ, ਮੁੱਖ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਟੰਗ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਦੁੱਲਾ ਜਿਉਂ ਹੀ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਬੀਤੀ ਸੁਣਾਈ। ਸੁਣਾਇਆਂ ਹੀ ਦੁੱਲਾ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦੁੱਲਾ ਜੰਮਿਆਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਕਬਰ ਦੀ ਇੱਕ ਰਾਣੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਸਲੀਮ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਸ਼ੇਖੂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਸਲੀਮ ਸਰੀਰਕ ਪੱਖੋਂ ਕੰਮਜ਼ੋਰ ਸੀ। ਹਕੀਮਾਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸਲੀਮ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜਪੂਤ ਘਰਾਣੇ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਦੁੱਲਾ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਪੂਤ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਜੰਮਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦੁੱਲੇ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਚੁੰਘਾਈ ਵੱਜੋਂ ਚੁਣ ਲਿਆ। ਦੁੱਲਾ ਤੇ ਸਲੀਮ ਇੱਕੋ ਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਪਲੇ। ਦੋਵੇਂ ਇੱਕਠੇ ਖੇਡਦੇ। ਸ਼ਸਤਰ ਵਿੱਦਿਆ ਸਿੱਖਦੇ। ਦੁੱਲਾ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਪੱਖੋਂ ਤਕੜਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਕਫ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਸਲੀਮ ਜਵਾਨ ਹੋਇਆ। ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਅਕਬਰ ਨਾਲ ਖਤੋ-ਖਤਾਬਤ ਹੋ ਗਈ। ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁੱਲੇ ਨੂੰ ਸਾਂਦਲਬਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਅਕਬਰ ਵਿਰੁੱਧ ਉਕਸਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਸਨੇ ਦੁੱਲੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ।

ਦੁੱਲੇ 'ਚ ਬਾਗੀ ਸੁਭਾਅ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਦਲਾਖੋਰੀ ਭਾਵਨਾ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਉਸਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਮਲਾ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਸ਼ਾਹੀ ਕਾਫ਼ਲਿਆਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਖਸ਼ੋਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਟਲਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਉਸਨੇ ਲਾਹੌਰ ਜਾ ਰਹੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਕੇ ਉਸਦੇ ਘੋੜੇ ਵੀ ਖੋਹ ਲਏ ਸਨ। ਇੰਜ ਹੀ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਕੋਈ ਵਪਾਰੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਲਈ ਤੋਹਫੇ ਲਿਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੁੱਲੇ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਵੱਢ ਟੁੱਕ ਕੀਤੀ ਤੇ ਤੋਹਫੇ ਖੋਹ ਲਏ। ਦੁੱਲਾ ਬਾਗੀ ਸੂਰ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਲੁੱਟ ਦਾ ਪੈਸਾ ਦੀਨ ਦੁਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਲੇ ਦੀ ਇਸ ਦਿਆਲੂ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਮੁਗਲ ਸਲਤਨਤ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਹੋ ਕੇ ਦੁੱਲੇ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਬਣਨ ਲੱਗੇ।

ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁੱਲੇ ਦਾ ਚਾਚਾ ਜਲਾਲਦੀਨ ਦੁੱਲੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਅਕਬਰ ਨੇ ਦੁੱਲੇ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਭੇਜੀ। ਪਰ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦੁੱਲੇ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਸੀ ਉਹ ਦੁੱਲੇ ਨੂੰ ਇਸ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁੱਲੇ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਪਿੰਡ ਦੀ ਇਕ ਗਵਾਲਣ ਨੇ ਸੈਨਾਪਤੀ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਲਈ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਸੀ। ਅਕਬਰ ਦੀ

ਫੌਜੀ ਸੈਨਾ ਇਨੀ ਜਿਆਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੁੱਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਤੇ ਧਾਵਾਂ ਬੋਲਦਿਆਂ ਦੁੱਲੇ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਬੰਦੀ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਜਦੋਂ ਦੁੱਲੇ ਨੂੰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਫੌਜ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰਿਆ। ਫਿਰ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਝੜਪਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਦੁੱਲੇ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਭਾਜੜਾਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਦੁੱਲੇ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਇਸ ਲੜਾਈ 'ਚ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਲੜਿਆ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜ ਨੇ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਦੁੱਲੇ ਨੂੰ ਘੇਰ ਕੇ ਪਕੜ ਲਿਆ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

ਦੁੱਲੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਕਈ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵੀ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਆਮ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਗਰੀਬ ਘਰ ਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਡਾਕੂਆਂ ਦੇ ਚੁੰਗਲ 'ਚੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਬਾਬਲ ਬਣ ਕੇ ਪੁੰਨ ਦਾ ਜਸ ਖੱਟਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਲੋਹੜੀ ਸਮੇਂ ਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ :-

ਸੁੰਦਰ ਮੁੰਦਰੀਏ ਹੋ

ਤੇਰਾ ਕੌਣ ਵਿਚਾਰਾ ਹੋ

ਦੁੱਲਾ ਭੱਟੀ ਵਾਲਾ ਹੋ

ਦੁੱਲੇ ਧੀ ਵਿਆਹੀ ਹੋ

ਸੇਰ ਸ਼ੱਕਰ ਪਾਈ, ਹੋ

ਕੁੜੀ ਦੇ ਬੋਝੇ ਪਾਈ, ਹੋ

ਕੁੜੀ ਦਾ ਲਾਲ ਪਟਾਕਾ, ਹੋ

ਕੁੜੀ ਦਾ ਸਾਲੂ ਪਾਟਾ, ਹੋ

ਸਾਲੂ ਕੌਣ ਸਮੇਟੇ, ਹੋ

ਚਾਚਾ ਗਾਲੀ ਦੇਸੇ, ਹੋ

ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਲੁੱਟੀ, ਹੋ

* * *

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁੱਲੇ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਕਾਵਿ ਤੁਕਾਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਨ :-

ਮੇਰੇ ਹੇਠਾਂ ਬੱਕੀ ਲਾਖੀ
ਜਿਹੜੀ ਟੁਰਦੀ ਸੁੰਬ ਟਕੋਰ
ਮੈਂ ਪੁੱਤ ਆ ਬੱਗੇ ਸ਼ੇਰ ਦਾ
ਮੇਰੀ ਸ਼ੇਰਾਂ ਵਰਗੀ ਤੋਰ
ਜੰਮਣਾ ਤੇ ਮਰ ਜਾਵਣਾ
ਉੱਡਣਾ ਪਿੰਜਰੇ 'ਚੋਂ ਭੌਰ

* * *

ਅਭਿਆਸ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ

- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. ਦੁੱਲੇ ਦਾ ਨਾਂ ਦੁੱਲਾ ਭੱਟੀ ਕਰਕੇ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ?
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. ਦੁੱਲੇ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਸੀ ?
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. ਦੁੱਲੇ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਸੀ ?
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜ ਨੇ ਦੁੱਲੇ ਨਾਲ ਕੀ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ?
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਲੋਹੜੀ ਸਮੇਂ ਦੁੱਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਿਹੜਾ ਗੀਤ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਦੁੱਲਾ ਭੱਟੀ ਦੰਤ ਕਥਾ ਦਾ ਸਾਰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।